Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 9. RUJAN 1934. GOD. II.

Izlazi mjesečno. Pretplata Din 100·— godišnje, Dinara 50·— polugodišnje.

Cijena Din 10·—

UPOZORENJE GG. ČLANOVIMA!

Na 6. listopada o. g. održati će se društveni sastanak u »Esplanadu«. Pozivi biti će razaslani. Program u dnevnim listovima.

Upravni odbor.

UNION
ČOKOLADA
KARAMELI
DESERTI

SPECIJALNA
SIRANA
PRODAJA MASLACA I DELIKATESA
M. BEK - ZAGREB
PRERADOVIĆEVA 2 - TELEFON 5287

WEINBERGER I DRUG
BOJE, ČETKARSKA I MATERIJALNA ROBA
Jelačićev trg 6 - Telef. 28-16 ZAGREB Ilica 40 - Telefon 36-72

U redakcijskim i u poslovima uprave primaju se stranke svakog dana od 5-7 sati poslije podne u Gajevoj ulici 7, II kat, kamo se umoljavaju priposlati i rukopisi.

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA
BROJ 9. GOD. II. RUJAN 1934.

Portreti Velikoga Teatra:

Vera Hržić Nikolićeva

Turobno kavansko popodne. Dvorana prazna, gotovo u polutami, a vani iza golemih staklenih prozora prosulo se po susjednoj fasadi slabožuto ranojesensko sunce.

Sa blaziranim pogledom lutam po stranicama raznih žurnala. U mislima bježim iz monotonije kavanskoga septembarskoga popodneva. U neke nepoznate krajeve. Lutam po krupno štampanim naslovima: Harbin, San Francisco, Benares, Delhi, Sevilja i ostavljaju me savršeno hladnim neke mitraljeze po harbinskim trgovima, štrajkaške povorke San Francisca, Gandhijevi postovi i španjolski rebeli.

Mi smo prezasićeni ludim premodernim tempom života i nema atraktivnih vijesti. Što za Harbin znači stotine mrtvih, u toj dosadnoj polutamnoj zagrebačkoj kavani ne znači više od šest novinskih redaka.

I što više lutam po vijestima — prenesenim po radiu iz raznih krajeva svijeta, — sve više se u meni radja nostalgija da me neki začarani sag prenese nekamo, gdje bi rana jesen imala više poezije i skladnijih tonova od polumračne kavane i one otkrhane i s anemičnim suncem obasjane susjedne fasade.

U takovom spleenu prevrćem ilustracije; mediteranske obale, sjeverne fjordove, egzotične niponske pejsaže, ali tog popodneva bio sam prespor da u maštanju putujem u daljine. Nešto me je odvodilo u mene samog, u reminiscencije grada, koji se je preobrazio, u prošlost koja je uvijek ljepša od najljepših pogleda u savremenost. Gledanje u začarana zrcala.

I u to se susretnem sa feljtonom mladog i agilnog pisca Žarka Harambašića o tridesetipet godišnjem radu gospodje Vere Hržić Nikolićeve.

Taj naslov me prene iz spleena i ja življe pomislim:

— Zar je moguće da ima toliko vremena što ta naša umjetnica — iz garde najodličnijih — svojim stvaranjem kao kolona podržava tradiciju velikoga hrvatskoga teatra? Zar mi se ne čini da sam je još jučer gledao u nekoj tako vedroj, svježoj i gotovo gamenskoj kreaciji?

I Harambašićev me feljton prenese u tople reminiscencije, jer mi — istinski parket zagrebačkoga kazališta — osjećamo sa svakim velikim imenom hrvatske pozornice i jedan zanosni dio naše prošlosti. Mi smo bili nešto više od publike. Kršćani u katakombama, Židovi kraj jeruzalemskih stijena, budiste ispod pagoda, a iza rampe odigravao se misterij, kojega nismo samo gledali. I vjerovali smo. A da smo vjerovali bila je to zasluga onih emotivnih riječi velikih svećenika naše Thalije, u čiju svitu s punim pravom i ponosom ubrajamo i gospodju Veru Hržić Nikolićevu.

Tu našu Zagrepčanku i umjetnicu poznam iz parketa, znam stihove koje je ona inspirirala u našoj modernoj poeziji, gledao sam je u bezbroj uloga i kada je kod jubileja u francuskoj komediji »Lijepa pustolovina« odilazila sa scene, osjećali smo svi mi da tek dolazi. Naš je scenski salon dobio novu Veru Hržićevu. I ona je još i danas tu i ako hoćemo da uskrisimo veliki teater, to možemo samo i s njom učiniti.

U umjetnosti je svako novo djelo jubilej, a ne neke godine. Umjetnost nema godina i jubileji samo otimlju živim umjetnicima od njihovog elana i zato se bojimo — mi prava kazališna publika — da li nam neće opet neki jubilej oteti iz velike tradicije hrvatskoga teatra po koje ime iz one garde, koja gordo stoji kao golema mramorna kolonada.

Teatra o kojem govorimo sa zanosom i ponosom i koji žalibože ostaje bez zamjene i u interpretima i u publici, jer imajmo snage da priznamo istinu: u današnje se kazalište više ne ide kao u hram. Pa ni na ona glumačka vratašca, a ni na ulaze kuda ulazi publika. U kazalištu gasnu zanosi, u kazalište se uvlači nervoza šaljive i grozne matematike naših dana i zar je onda čudo, ako se spominje i kriza u tom umjetničkom zrcalu naše kulture.

Sa gospodjom Verom prošao je našim daskama najuvjerljiviji francuski šarm, aroma prirođene otmjenosti, smiješak i suze sa toliko emocije da je ona našim piscima stajala kao model mnogih uloga, a naročito roli proljetnoga jutra.

Nemam statističkih podataka o nastupima i ulogama te naše umjetnice. Držim da to nije ni važno. Ona je u svakoj svojoj ulozi bila potpuna i ostati će takova dok god bude nastupala na daskama hrvatskoga teatra, a to će biti tako dugo dok će trajati i njezin život, jer za prave umjetnice ne postoji rastanak od njihovog stvaralačkog života.

I za to mi, Zagrepčani, sa veseljem očekujemo skori nastup naše Zagrepčanke gospodje Vere, koja će nas svojom umjetnošću ponovno sakupiti u gledalištu i svojom igrom dirnuti u žicu one harfe, koja se zove veliki hrvatski teater.

Zakon o gradskim općinama

Svršetak

V. Nadležnost gradskih organa.

§ 94

O poslovima koji spadaju u delokrug grada prema § 88, kao i o poslovima predvidjenim u § 89 ukoliko se radi o financijskim sredstvima za vršenje tih poslova, nadležno je da rešava gradsko veće, ukoliko to ovim zakonom nije stavljeno u dužnost pretsedniku gradske opštine.

Za odluku veća o zaduženju grada, kao i za sve odluke kojima se vezuju gradske finansije preko roka trajanja mandata gradskog veća potrebno je odobrenje Ministra finansija u sporazumu sa Ministrom unutrašnjih poslova. Ovo odobrenje potrebno je i za odluke veća o otuđenju nepokretnog imanja čija vrednost prelazi 50.000, odnosno u Beogradu i Zagrebu 100.000 dinara.

Odluka o odobrenju doneće se u roku od dva meseca po prijemu predmeta. Ako se odluka ne donese u tom roku, predlog se smatra odobren osim ako Ministar finansija za vreme trajanja toga roka ne isključi dejstvo roka i ne izvesti o tome grad.

§ 95

Gradsko veće može statutom preneti odlučivanje o izvesnim poslovima koji spadaju u njegovu nadležnost na stalne odbore. Takve odluke odbora smatraju se kao odluke gradskog veća.

Ne mogu se preneti na stalne odbore sledeći poslovi:

1) donošenje statuta uredbe i pravilnika;

2) ustanovljenje budžeta i odobrenje završnih računa;

3) sticanje, otuđivanje i opterećivanje gradske imovine i uzimanje zajmova;

4) unutrašnja organizacija gradskog poglavarstva, osnivanje zavoda i preduzeća, podelu grada na gradske odeljke i ustanovljuje njihovih nadležnosti;

5) osnivanje mesta gradskih službenika i uređenje njihovih prinadležnosti, postavljanje, otpuštanje i penzionisanje činovnika;

6) vođenje parnica koje ne spadaju u redovnu upravu gradske imovine: imenovanje pravnih zastupnika u takvim slučajevima i stalnih pravnih zastupnika;

7) odlučivanje o naknadnim i vanrednim kreditima;

8) uvedenje novih ili povišenje postojećih dažbina;

9) odobravanje ugovora koji ne spadaju u redovnu upravu gradske imovine ili koji traju preko roka mandata gradskog veća;

10) odlučivati o građevinskim uređajnim osnovima, ekspropriaciji i podizanju novih gradskih građevina;

11) primanje u članstvo gradske opštine i dodelivanje počastnog članstva;

12) rešavanje žalbi protiv odluke pretsednika u samoupravnim poslovima i

13) svi poslovi koji su bilo kojim zakonom naročito pridržani odluci veća.

§ 96

Pretsednik gradske opštine je pretstavnik grada u svima njegovim odnosima i poslovima. On je i izvršni organ gradskog veća i šef cele gradske administracije. Nadleštvo se zove gradsko poglavarstvo.

U dužnost pretsednika spada:

1) da priprema i svršava odluke veća, da podnosi na odobrenje odluke za koje nužno više odobrenje, a ako drži da je koja odluka u protivnosti sa zakonom, da je sprovede nadzornoj vlasti, a do njenog rešenja da, odloži izvršenje te odluke, da obustavi izvršenje odluka koje bi bile protivne interesima grada i da ih ponova iznese pred veće.

2) da rukovodi administraciju grada i utvrđuje raspored rada svih gradskih službenika; da potpisuje akte u ime gra-

da, ukoliko nisu za to po pojedinim poslovima ovlašćeni pojedini gradski činovnici; u poslovima koje obavezuju gradsku opštinu pretsednik potpisuje zajedno sa dva člana gradskog veća koje za to odredi gradsko veće;

3) da vodi redovnu upravu gradske imovine i ustanova i da čini u tom smeru po potrebi predloge veću; da se brine za ubiranje gradskih prihoda i da naređuje izdatke po budžetu i zajmovima, a shodno odlukama veća; da pregleda redovno gradsku kasu i račune i da podnosi o tome izveštaj veću;

4) da nadzire rad svih službenika i upravljanje gradskih ustanova i preduzeća koja imaju zasebnu upravu;

5) da održava disciplinu i daje službenicima otsustvo do mesec dana; da izriče kazne nad službenicima za neurednost, a ako se to potrebnim ukaže da ih privremeno udalji od službe;

6) da izriče kazne u svima slučajevima gde to spada u nadležnost grada ukoliko to nije preneo na pojedine činovnike;

7) da vrši poslove državne uprave koji su stavljeni u vršenje gradskoj vlasti § 89 i da izvršava u tom smeru naredbe nadležnih državnih vlasti i da im podnosi izveštaje, naročito u slučaju, ako je potrebna odredba, sudelovanje ili pomoć njihova.

§ 97

Pretsednik gradske opštine je dužan da izvršava naredbe nadzorne vlasti u poslovima iz § 89, ako su izdane u granicama zakona.

Ako pretsednik gradske opštine nađe da je izdata mu naredba nezakonita, ima pravo na nju učiniti svoje primedbe. U takvom slučaju može zadržati naredbu od izvršenja, ako stvar ne bi bila hitna. Pri ponovljenoj naredbi posle učinjenih primedaba dužan je pretsednik dobijenu pismenu naredbu bez odlaganja izvršiti. Samo ono što je zakonima kao krivčino delo zabranjeno neće pretsednik nikad smeti učiniti na zapovest nadzorne vlasti, i dužan je javiti višoj vlasti o tako primljenoj naredbi.

§ 98

Ako pretsednik gradske opštine o predmetu koji spada u nadležnost veća ne bi radi hitnosti mogao dobiti odluku veća te da otkloni štetu ili neposrednu opasnost, može pod ličnom odgovornošću narediti sve što je potrebno; izdatke u tu svrhu može činiti uz saglasnost nadzorne vlasti. O ovome naknadno izveštava veće. Na slučaj da se veće ne složi sa tim radom pretsednika, ostaju u važnosti odluke pretsednikove ukoliko su izvršene do odluke veća.

VI Gradski službenici

§ 99

Svaki grad dužan je namestiti potreban broj pravnih, sanitetskih, tehničkih i ostalih stručnih referenata i potreban broj pomoćnog osoblja.

§ 100

Gradsko veće ima doneti statut kojim se uređuju i sistemizuju zvanja gradskih službenika, određuje njihov broj, kvalifikacija i prinadležnosti za svako sistemizovano mesto i naznačuje kojem zvanju i položaju državnog službenika odgovara zvanje gradskog službenika. U statutu ima biti utvrđeno s kojim mestom je vezano pravo na penziju. Odredbe statuta o prinadležnostima ne mogu predvideti plate i položajne dodatke za gradske službenike veće od onih koje uživaju državni službenici odgovarajućeg položaja.

§ 101

Gradske činovnike bira gradsko veće na osnovu natječaja koji se ima raspisati i objaviti u banovinskom službenom listu, a u Beogradu i Pančevu u Službenim novinama, najmanje na mesec dana pre izbora.

Izbor pravnih, sanitetskih tehničkih i ostalih stručnih referanata odobrava nadzorna vlast.

Način postavljanja ostalih službenika propisuje gradsko veće statutom.

§ 103

Gradski javni službenici koji su kao takvi označeni gradskim statutom, kad stupaju na dužnost, polažu pred pretsednikom gradske opštine zakletvu istu kao i većnici.

§ 104

Odredbe za državne službenike o opštim uslovima za prijem u službu, o vršenju službenih dužnost, o prestanku službe, o penzijama, kao i o disciplinskoj odgovornost imaju se shodno smislu primenjivati i na gradske službenike ukoliko ovim zakonom nije drukčije određeno.

Službeniku koji ispuni uslov za sticanje prava na penziju vreme provedeno u državnoj ili samoupravnoj službi pre stupanja u gradsku službu računa se pri odmeravanju penzije.

§ 105

Disciplinski postupak protiv gradskih službenika određuje pretsednik gradske opštine, a dužan je to učiniti na zahtev veća ili nadzorne vlasti.

§ 106

Kazne za neurednosti izriče pretsednik gradske opštine. Protiv odluke o kazni ima mesta žalbi gradskom disciplinskom sudu.

§ 107

O disciplinskim krivicama sudi gradski disciplinski sud prvog stepena koji zasedava u gradu, a koji se sastoji iz jednog političkog i upravnog činovnika kao pretsednika i dve disciplinske sudije koje određuje nadzorna vlast, kao i iz dva gradska većnika koje određuje gradsko veće. Sudije se određuju početkom svake godine. Na isti način se određuju i zamenici.

Istragu vodi pretsednik gradske opštine ili činovnik koga on odredi, i izveštava o tome gradski disciplinski sud, koji može odrediti i posebno lice za provedenje istrage.

§ 108

Disciplinske krivice u drugom stepenu sudi viši disciplinski sud.

Viši disciplinski sud se ustanovljava pri banskoj upravi i sastoji se od pomoćnika bana kao pretsednika, načelnika upravnog odeljenja banske uprave i načelnika opšteg ili drugog stručnog odeljenja, prema tome iz koje je struke okrivljeni, kao i iz dva gradska većnika koje određuje iz svoje sredine početkom svake godine gradsko veće grada u kome je sedište banske uprave, određujući im u isto vreme i zamenike. Ako je više okrivljenih, a iz raznih struka, viši disciplinski sud se obrazuje prema okrivljenom najvišeg ranga.

Viši disciplinski sud za gradove Beograd i Pančevo ustanovljava se pri Ministarstvu unutrašnjih poslova i sastoji se iz pretsednika i četiri člana; njih određuje Ministar unutrašnjih poslova.

Pravo žalbe višem disciplinskom sudu ima pretsednik gradske opštine, nadzorna vlast kad je po njenom zahtevu vršen disciplinski postupak, kao i optuženi. Protiv presude višeg disciplinskog suda nema daljeg pravnog leka.

§ 109

Za štete koje učine trećim licima gradski službenici, kao i drugi gradski organi, nepravilnim ili nezakonitim vršenjem službe, odgovaraju pred redovnim sudom službenici odnosno organi kao izvršioci i grad.

Ako tužba nije odmah obuhvatila i grad, njegova odgovornost prestaje.

Pravo na tužbu zastareva za devet meseci od dana kad je šteta pričinjena, odnosno od dana kad je oštećeni za nju saznao. Ali tužba se ne može podneti posle godinu dana od nastale štete.

Grad će biti dužan tužiocu dosuđenu oštetu platiti samo u slučaju, ako se od izvršioca štete ne bi mogla naplatiti.

§ 110

Penzije lične isplaćuju se iz gradskih sredstava, a porodične iz gradskih sredstava ili iz penzionih fondova, kako bude gradskim statutima uređeno.

§ 111

Gradski službenici plaćaju samoupravne prirez na svoje prinadležnosti po istim propisima koji važe za državne službenike.

§ 112

Odnosi između gradske opštine i njenih službenika koji se postavljaju na neodređeno vreme a plaćaju mesečno, izuzimajući kontraktualne službenike, javnopravne su prirode. Sporovi o prinadležnostima ovakvih službenika, kao i sporovi o penzijama, su administrativni.

VII Gradske finansije

§ 113

Osnovna imovina grada, t. j. nepokretna dobra, osnovni kapital i prava koja čine osnovnu imovinu moraju se čuvati neokrnjeni. Otuđenje pojedinih delova osnovne imovine dopušteno je po pravilu samo uz punu naknadu vrednosti. Ova naknada ulazi u sastav gradske osnovne imovine. Izuzetci od toga dopušteni su samo za opšte korisne ciljeve i za unapređenje grada uz odobrenje po § 94.

O gradskoj imovini, u koju ulaze sve pokretne i nepokretne stvari grada kao i sva njegova prava, vodiće se knjige-inventari. Veće je dužno da te inventare pregleda svake godine. Stvarna prava moraju biti uknjižena u zemljišnim knjigama, a novac uložen na priplod uz pupilarnu sigurnost.

Strani vrednosni papiri ne mogu se nabavljati.

§ 114

Od osnovne gradske imovine mogu se upotrebiti za pokriće gradskih rashoda samo prihodi.

Dugovi grada mogu se isplatiti iz osnovne gradske imovine uz odobrenje po § 94, s tim da se toj imovini izuzeto naknadi iz godišnjih prihoda po unapred utvrđenom planu uz odobrenje po § 94.

§ 115

Zajmovi se mogu uzimati samo za vanredne potrebe a po pravilu za trajne svrhe koje se ne mogu ostvariti iz redovnih godišnjih prihoda, kao i za otplatu ranijih dugova. Zajmovi se moraju otplaćivati po unapred utvrđenom planu.

§ 116

Osnov za gradske finansije čini gradski budžet koji se sastavlja za svaku godinu unapred. Budžetska i računska godina počinje i svršava se kad i budžetska i računska godina po državnom budžetu. U budžet se unose pregledno svi rashodi po granama.

Rashodi moraju biti pokriveni prihodima.

Prihode grada sačinjavaju: prihodi od gradske imovine i preduzeća, prihodi od uloženog novca i drugi prihodi.

Za pokriće svojih potreba gradovi mogu uvoditi prireze na neposredne državne poreze i gradske posredne poreze (trošarinu i drugo) i takse.

Za uvođenje gradskih dažbina ili za njihovo povećavanje potrebno je odobrenje Ministra finansija.

U gradskom budžetu prikazuju se budžeti gradskih preduzeća, ustanova i fondova kojima se zasebno upravlja. Ako se u gradskom budžetu prikazuju prihodi i rashodi ovih gradskih preduzeća, ustanova i fondova samo u sumarnom iznosu, uz budžet će se priložiti i budžeti svih ovih preduzeća, ustanova i fondova kao njegov sastavni deo.

§ 117

Pretsednik gradske opštine mora sastaviti budžet najdalje na tri meseca pre početka budžetske godine i izložiti ga na opšti uvid građanstvu za vreme od pet dana, što se mora objaviti u gradu na uobičajeni način. Svaki član grada, kao i svako lice koje plaća neposredni porez u gradu ima pravo staviti na predlog budžeta svoje primedbe. Pretsednik predlog budžeta sa učinjenim primedbama iznosi u roku od daljih pet dana gradskom veću.

Gradsko veće raspraviće budžet sa učinjenim mu primedbama i doneti odluku.

§ 118

Budžet sa svima odlukama veća i sa primedbama učinjenim na budžet šalje se nadzornoj vlasti. Nadzorna vlast je dužna pregledati budžet i uveriti se da su u budžet uneseni svi oni izdaci koji po ovom ili drugim zakonima, ili po neosporenim ugovornim obavezama padaju na teret grada, i to u onolikim iznosima koliko su po zakonu potrebni, kao i da je uopšte sastavljen po postojećim propisima, pa ako je to učinjeno, ona ga šalje Ministru finansija najdalje na mesec i po dana pre početka budžetske godine. Ako pak u budžet nije uneseno sve što treba i kako treba, nadzorna vlast čini veću svoje obrazložene primedbe.

Ako gradsko veće ne usvoji primedbe nadzorne vlasti, nadzorna vlast će poslati budžet sa svojim primedbama Ministru financija najdalje na mesec dana pre početka budžetske godine.

Ako Ministar finansija ne donese odluku o budžetu u roku od mesec dana računajući od dana prijema, predloženi budžet smatraće se kao odobren.

§ 119

Dok za budžetsku godinu nema odobrenog budžeta, finansiranje će se vršiti po ranijem odobrenom budžetu po principu dvanaestina i uz odobrenje Ministra finansija, a uz ova odstupanja:

1) dažbine se ubiru i rashodi vrše po ranijem odobrenom budžetu u granicama pojedinih stopa ili iznosa predloženog budžeta, ako su stope ili iznosi predloženog budžeta manji od odnosnih stopa ili iznosa ranijeg odobrenog budžeta;

2) rashodi koji se ne pojavljuju u predloženom budžetu ne mogu se vršiti;

3) rashodi koje je opština obavezna da vrši po samom zakonu ili posebnom izvršnom pravnom naslovu (podrazumevajući ovde i rashode iz pravnosnažno odobrenog zajma) vršiće se o roku dospelosti nezavisno od budžetskih pozicija;

4) rashodi od investicije mogu se vršti u slučaju nastavljanja investicionih radova, a pod uslovima iz tačke 1 i 2; rashodi za preduzimanja novih investicionih radova, za koje je pokriće odobreno i osigurano i koji se po zaključenim obavezama ne mogu bez štete odložiti, mogu se vršiti;

5) rashodi koji se po svojoj prirodi ne mogu vršiti po dvanaestinama mogu se vršiti nezavisno od dvanaestina, a pod uslovima, iz tačke 1 i 2, no ovi uslovi ne važe za slučajeve iz tačke 4;

6) krediti na nepredviđene potrebe smeju se trošiti samo za otklanjanje opasnosti od više sile, a pod uslovima iz tačke 1.

§ 120

Gradsko finansiranje se vrši po budžetu kako je odobren. Prenošenje kredita iz jedne stavke (pozicije) u druge iste partije dopušteno je uz odobrenje gradskog veća.

O naknadnim i vanrednim kreditima kao i o prenošenju kredita iz jedne partije u drugu odlučuje gradsko veće, za čije je odluke o tome potrebno odobrenje po § 118.

§ 121

Gradsko veće preko izaslatih većnika dužno je najmanje dva puta godišnje pregledati stanje blagajne i sravniti ga sa blagajničkim knjigama i dokumentima.

§ 122

O izvršenju budžeta sastaviće pretsednik gradske opštine završni račun i izložiti ga zajedno sa bilansom i inventarom za vreme od osam dana na opšti uvid, pa posle toga zajedno sa učinjenim prigovorima predložiti gradskom veću koje rešava o odobrenju i eventualnim naknadama.

Ostvareni višci jedne budžetske godine upotrebiće se za isplatu obaveza iz ranijih godina. Ostatak viškova posle podmirenja obaveza iz ranijih godina, koji nije potreban kao obrtni kapital može se po rešenju gradskog veća uneti u budžet i upotrebiti za pokriće rashoda.

§ 123

Završni računi sa izvadkom inventara i bilansom dostavlja se vlasti nadležnoj za pregled gradskih računa, a izvod i izveštaj nadzornoj vlasti i Ministru finansija.

§ 124

Bliže odredbe o blagajničkom i računskom poslovanju i kontroli, o načinu pribiranja gradskih dažbina, o postupku pri nabavkama, formulare za sastav budžeta, završnog računa, inventara i bilansa propisaće gradski pravilnik, koji se sastavlja po opštim upustvima Ministra finansija. Ovaj pravilnik odobrava Ministar finansija u sporazumu sa Ministrom unutrašnjih poslova.

Upustvo za sastav gradskog budžeta izdaje Ministar finansija.

§ 125

Gradska preduzeća ne smeju po vrsti i obimu prelaziti ekonomsku snagu grada i ometati ga u vršenju njegovih javnopravnih zadataka. Upotreba gradskih zavoda i naprava treba da je uređena pravilnicima na osnovu jednakopravnosti gradskih stanovnika. Povlašćenja dopuštaju se samo za siromašne slojeve ili kad to opravdavaju naročiti opšti interesi.

§ 126

Gradska privredna preduzeća vodiće se po trgovačkim načelima. Njihovi prihodi moraju pokrivati rashode, s tim da daju umerenu kamatu i odgovarajuću kvotu za amortizaciju uložene glavnice, a eventualno i viške koji će se trošiti za potrebe grada. Od ovoga se može otstupiti samo kod preduzeća koja služe javnim interesima kada se ovi ne mogu drukčije zadovoljiti.

Osnivanje i pravila gradskih privrednih preduzeća odobravaju resorni Ministri uz saglasnost Ministra unutrašnjih poslova.

§ 127

Grad može u interesu javnog reda i narodnog zdravlja mestnom uredbom odrediti obaveznu upotrebu gradske klanice za klanje za javni potrošak, obavezan spoj za vodovod i kanalizaciju i obaveznu upotrebu uređaja za odvod smeća i fekalija.

Pri određivanju obavezne upotrebe ovakvih preduzeća ili obaveznog spoja na mrežu snabdevanja grad ne može za sebe zadržati pravo na isključivo snabdevanje i drugim proizvodima ili uslugama koje su u neposrednoj vezi sa preduzećem.

Takve uredbe odobrava Ministar unutrašnjih poslova.

§ 128

Gradski prirezi i ostale dažbine naplaćuju se egzekutivno i zastarevaju kao i državne dažbine.

§ 129

Novčane kazne, izrečene po ovom zakonu, izriču se u korist opštine.

VIII Nadzor državne uprave

§ 130

Državna uprava vrši nadzor nad poslovima gradske samouprave preko bana, a u gradovima Beogradu i Pančevu preko Ministra unutrašnjih poslova.

§ 131

Pretstavnik nadzorne vlasti ima pravo da prisustvuje sednicama gradskog veća.

§ 132

Nadzorna vlast može u svako vreme pregledati rad gradskih organa i službenika i tražiti potrebna joj obaveštenja.

§ 133

Pretsednik gradske opštine dužan je dostaviti u roku od osam dana nadzornoj vlasti overen prepis zapisnika svake sednice gradskog veća.

§ 134

Nadzorna vlast će u roku od osam dana po prijemu zapisnika obrazloženim rešenjem, zasnovanim na zakonskim propisima, zadržati od izvršenja odluku

gradskog veća koja bi bila protivna postojećim zakonima i zakonitim naredbama vlasti, ili kojom se prekoračuje delokrug rada.

Ako bi nadzorna vlast zatražila od pretsednika gradske opštine kakva akta bez kojih ne bi mogla doneti odluku, pretsednik je dužan da ih odmah pošalje; u ovom slučaju napred predviđeni rok počinje teći od dana kad zatražena akta stignu nadzornoj vlasti.

Protiv odluke nadzorne vlasti ima veće pravo žalbe Državnom savetu u roku od petnaest dana. Žalbu može podneti pretsednik gradske opštine i bez odluke veća.

Ako nadzorna vlast ne pošalje akta Državnom savetu u roku od osam dana, ili ako Državni savet (odeljenje) ne donese odluku u roku od mesec dana od dana prijema akta, odluka gradskog veća postaje izvršna.

§ 135

Nadzorna vlast će, zakonitim prinudnim sredstvima sprečiti izvršenje odluka gradskog veća koje su nadležnim putem oglašene kao nevažeće, ili za koje nije pribavljeno odobrenje koje se ovim zakonom traži.

§ 136

Ako nadzorna vlast primeti da grad ne preduzima ili ne preduzima u dovoljnoj meri ono što iziskuju samoupravni zadatci stvaljeni u dužnost gradu ovim ili drugim zakonima, može, ako veće ne usvoji primedbe nadzorne vlasti, staviti predlog Državnom Savetu šta je grad dužan preduzeti.

Državni savet (odeljenje) odluku će doneti s pogledom na finansijsku snagu grada i tehničku mogućnost izvođenja. Ako i posle toga grad ne učini ono što treba, odluka će se izvršiti shodno propisima zakona o opštem upravnom postupku.

§ 137

Ako grad ne izvrši ni posle poziva nadzorne vlasti poslove državne uprave koji su mu zakonima i zakonitim naredbama stavljeni u dužnost, može ih nadzorna vlast izvršiti na račun grada.

§ 138

Ministar unutrašnjih poslova će razrešiti pretsednika gradske opštine, potpretsednika i pojedine većnike, kad se utvrdi da nemaju uslove koji se traže po ovom zakonu. Rešenje o razrešenju u slučaju točke 4 § 25 ima dejstvo od dana pojavljenog slučaja.

Ministar unutrašnjih poslova može doneti odluku o razrešenju pretsednika gradske opštine, potpretsednika, pojedinih većnika ili celog veća, ako propuste da vrše svoje dužnosti, pošto ih prethodno sasluša.

Protivu odluke Ministra unutrašnjih poslova ima mesta žalbi Državnom savetu (odeljenju) u roku od osam dana.

§ 139

Rešenje i izjave gradskog veća, pretsednika gradske opštine i potpretsednika, koje su štetne po važne opšte državne interese, nadzorna vlast zadržaće od izvršenja. Protiv ovih odluka bana žalba se može izjaviti uroku od petnaest dana Ministru unutrašnjih poslova. Ministar unutrašnjih poslova može zbog ovakvih rešenja i izjava razrešiti gradsko veće, pretsednika gradske opštine i potpretsednika.

Protiv ovih odluka Ministra unutrašnjih poslova nema daljeg pravnog leka.

140

Novi će se izbori sprovesti najdalje u roku od dva meseca posle razrešenja gradskog veća.

Dan izbora određuje nadzorna vlast.

§ 141

Ne mogu biti birana na prvom narednom izboru lica razrešena po drugom stavu § 138, i lica razrešena po § 139 ako ova nisu prilikom diskusije i odlučivanja bila protivna donošenju odluke ili izjave.

§ 142

Na slučaj razrešenja, a do uvođenja u dužnost novog gradskog veća, nadzorna vlast će za privremeno vršenje gradskih poslova odrediti poverenika.

Nadležnost poverenika ograničava se na vršenje tekućih poslova. On ne može vršiti zaduženje, niti imanje otuđiti, niti nove dažbine uvoditi, niti postojeće povećavati, a tako isto ni službenike postavljati.

IX Pravna sretstva

§ 143

Protiv odluke gradskog veća može se izjaviti žalba nadzornoj vlasti. Protiv odluke gradskog veća gradova Beograda i Pančeva može se izjaviti žalba resornom Ministru.

Protiv odluke pretsednika gradske opštine u poslovima iz § 88 može se u roku od 8 dana staviti prigovor na gradsko veće. Protiv odluke gradskog veća dopuštena je žalba nadzornoj vlasti, a u gradovima Beogradu i Pančevu resornom Ministru.

Protiv odluka pretsednika gradske opštine u poslovima iz § 89 dopuštena je žalba banu, a u gradovima Beogradu i Pančevu resornom Ministru.

Protivu odluka gradskih organa opšte prirode (ne pojedinačno lične) pravo žalbe, odnosno prigovora ima član gradske opštine koji nalazi da je odluka protivna postojećim zakonima i zakonitim naredbama vlasti.

Protiv odluke izrečenih po krivicama dopuštena je žalba nadzornoj vlasti.

Odluke opšte prirode objavljuju se na gradskom domu u roku od tri dana i ostaju objavljene pet dana. Rok za žalbu i za prigovor protiv takvih odluka teče po isteku pet dana po danu objave. Pored ovoga odluke opšte prirode objavljuju se i na način u opštini uobičajen i to u vremenu dok traje petodnevno objavljivanje na gradskom domu.

X Prelazna i završna naređenja

§ 144

Za vreme od dve godine posle stupanja na snagu ovoga zakona promene po §§ 6 i 9 mogu se vršiti ukazom na predlog Ministra unutrašnjih poslova.

§ 145

Prvi će se izbori po ovome zakonu izvršiti u dane koje odredi Ministar unutrašnjih poslova.

§ 146

Gde sreski sudovi još nisu obrazovani, do njihovog obrazovanja vršiće njihove dužnosti po ovom zakonu prvostepeni (okružni) sudovi.

Za vreme odmora Državnog saveta rokovi određeni ovim zakonom za Državni savet ne teku.

Ovo se razume da važi i za upravne sudove po Zakonu o opštinama.

§ 147

Dok se ne izaberu gradska veća po ovom zakonu, gradski organi određuju se po dosadašnjim propisima.

§ 148

Nova gradska veća dužna su u roku od godinu dana doneti ovim zakonom propisane statute i uredbe o organizaciji i novu organizaciju provesti po ovom zakonu.

Gradske opštine koje mogu imati potpretsednika sa stalnom nadležnošću u smislu stava 4 § 81 doneće u roku od jednog meseca po stupanju na snagu ovog zakona odluku o tome, da li će se ustanoviti stalna nadležnost potpretsednika.

§ 149

Poslovi opšte uprave koje su do sada vršili gradovi sa pravom opšte upravne vlasti prvog stepena, a koji po ovom zakonu ne spadaju u nadležnost gradova, ostaju u njihovom delokrugu dok se po odredbama § 89 ne prenesu u delokrug državnih-upravnih vlasti. Ti poslovi preneće se u roku od šest meseci po stupanju na snagu ovoga zakona na sreske načelnike čije je sedište u istom gradu, a

ovi poslovi grada Bakra na načelnika sreza sušačkog, grada Maribora na načelnika sreza mariborskog — Levi breg. grada Sremskih Karlovaca na načelnika sreza staropazovskog, a grada Pančeva i odeljka Opštine grada Beograda u Zemunu na one vlasti koje su nadležne za te poslove za grad Beograd.

Ovim se ne menja odredba § 51 Finansijskog zakona za 1934/35 godinu.

§ 150

Opštine koje po ovome zakonu postaju gradske opštine mogu u roku od tri godine staviti predlog donesen sa dve trećine zakonskog broja većnika da budu izuzete ispod zakona o gradskim opštinama i podvedene pod Zakon o opštinama.

Odluka o tome donosi se Kraljevim Ukazom na predlog Ministra unutrašnjih poslova.

Izbori za novi opštinski odbor imaju se provesti u roku od tri meseca od dana proglašenja ukaza. Dok novi pretsednik opštine i novi opštinski odbor ne budu uvedeni u dužnost, ostaju na dužnosti dotadašnji organi. Dan izbora određuje ban.

Mesta, koja su do sada nosila naziv grada a ne potpadaju pod ovaj zakon mogu zadržati dosadašnji naziv.

§ 151

Prema pređašnjim propisima stečeno članstvo (zavičajnost, pripadnost) ostaje na snazi kao članstvo grada dok se drugo ne steče.

Lica iz § 12, drugi stav ,smatraju se članovima opštine gde im je službeno sedište na dan stupanja na snagu ovog zakona, ali mogu u roku od šest meseci na osnovu svoje izjave dobiti članstvo jedne od onih opština u kojoj su ga ranije imali.

§ 152

U rok pomenut u § 13 računa se i vreme pre stupanja na snagu ovog zakona.

Za prve izbore po ovom zakonu uslovi iz § 24 ne važe za one koji su se na dan stupanja na snagu ovoga zakona zatekli kao pretsednici-načelnici gradske opštine u kojoj se biraju za pretsednika.

§ 153

U nadležnost gradskog veća spada i vršenje prava zavetništva (patronata) na područjima gde je to do sada spadalo u delokrug opštine.

§ 154

Sudsku nadležnost opštinskog suda i posebne nadležnosti kmeta po dosadašnjem zakonodavstvu vrši opštinski činovnik koji ima svršeni pravni fakultet koga odredi gradsko veće.

Pretsednik opštine grada Beograda određuje činovnike koji će vršiti poslove određene za državne matičare po Zakonu o državnim maticama (XXXIII zakonski članak iz 1894 i XXXIV iz 1904) i po zakonu o bračnom pravu (XXXI zakonski članak iz 1894) za područje na kome ti zakoni važe.

§ 155

Odobreni budžeti po dosadašnjim propisima ostaju u važnosti do početka nove budžetske godine po ovom zakonu, a po načelu dvanaestina. Potrebne promene vršiće se po § 120.

§ 156

Gradski statuti, uredbe i pravilnici ukoliko nisu u protivnosti sa ovim zakonom ostaju na snazi dok se ne izmene.

Do sada važeći propisi o gradskim dažbinama ostaju na snazi dok se ne izmene.

§ 157

Pitanje imovine posebnih delova gradskih opština raspraviće Ministar unutrašnjih poslova uredbom.

§ 158

Lica zatečena na položaju gradskih načelnika, koja su po dosadašnjim propisima, a prema godinama službe provedenim u državnoj ili samoupravnoj službi po efektivnom trajanju, stekla kao gradski načelnici pravo na penziju zadržavaju to pravo, stim da im se vreme posle stupanja na snagu ovog zakona ne računa za penziju i s time da se posle stupanja na snagu ovog zakona ne smatraju opštinskim službenicima.

§ 159

Prava koja su po dosadašnjim propisima priznata gradskim načelnicima, opštinskim i gradskim službenicima i penzionerima ograničavaju se sledećim:

1) priznata prava koja ne odgovaraju propisima koji su važili u vreme toga priznavanja uzeće se ponova u razmatranje i doneće se nova odluka po onda važećim propisima; ovom prilikom će se ceniti i sva priznata vremena iz drugih službi, kao i sva dokumenta na osnovu kojih su prava bila priznata:

2 priznata prava koja su u protivnosti sa odredbama §§ 100 i 104 svešće se shodno tim odredbama.

Ministar unutrašnjih poslova u sporazumu sa Ministrom finansija urediće privremeno do donošenja opštinskih statuta kojem zvanju i položaju državnog službenika odgovara zvanje gradskog službenika.

Za svakog gradskog službenika i penzionera doneće se odluka u smislu ovih propisa u roku od tri meseca po donošenju odluke iz prednjeg stava. Odluke o ovome donose pretsednik gradske opštine sa dva većnika koje odredi gradsko veće. Protiv ovih odluka može se izjaviti žalba preko pretsednika gradske opštine nadzornoj vlasti u roku od petnaest dana. Po isteku roka za žalbu pretsednik će sve odluke, bez obzira na postojanje žalbe, a zajedno sa žalbama, poslati nadzornoj vlasti, koja će sve odluke razmatrati i po službenoj dužnosti, pa ih odobriti, poništiti ili preinačiti.

Nove prinadležnosti, odnosno penzije, po tim odlukama važe od prvog dana narednog meseca po donetoj odluci.

§ 160

Gradski službenik biće uklonjen iz službe kad to sa važnih državnih interesa zahteva nadzorna vlast, kojom prilikom će se doneti i odluka po § 159.

§ 161

Službenici koji ne budu imali kvalifikacije koje se po statutu, donetom po ovom Zakonu, budu tražile, mogu se zadržati na zatečenom položaju ako na dan stupanja na snagu ovoga Zakona imaju najmanje deset godina opštinske službe.

Službenici koji su po dosadašnjim propisima imali stalnost i koji nemaju deset godina opštinske službe na slučaj otpusta dobiće otpremninu u iznosu jednogodišnjih prinadležnosti ako imaju najmanje pet godina efektivne opštinske službe, a otpremninu u iznosu šestomesečnih prinadležnosti ako imaju manje od pet godina efektivne opštinske službe.

Ovi propisi važe samo prilikom donošenja odluka po § 159. Nadalje i za ovakve službenike važe u svemu propisi glave VI.

Onom službeniku koji po dosadašnjim propisima nije imao prava na penziju, a zateče se na položaju koji po novom statutu povlači pravo na penziju, računaće se za penziju od vremena koje je proveo u službi grada ili opštine do donošenja ovoga zakona onoliko, koliko bude gradskim statutom propisano, a najviše deset godina.

§ 162

Ovaj zakon stupa u život kad ga Kralj potpiše a dobija obaveznu snagu šesdesetog dana po njegovom obnarodovanju.

Istim danom prestaju važiti za gradske opštine dosadašnji zakoni o opštinama i gradovima, zakoni o zavičajnosti i odredbe ostalih zakona i uredaba u koliko su protivne ovom zakonu.

Preporučujemo Našem Ministru pravde da ovaj Zakon obnaroduje, svima Našim Ministrima da se o izvršenju njegovom staraju, vlastima zapovedamo da po njemu postupaju, a svima i svakome da mu se pokoravaju.

* * *

Dana 23. rujna o. g. je u našem gradu na starim gričkim goricama gradsko poglavarstvo započelo novu eru po ovome zakonu. Dao Bog, da sve dobre ustanove toga zakona budu na korist i procvat našega Zagreba, njegovih današnjih sinova i budućih pokoljenja. *U.*

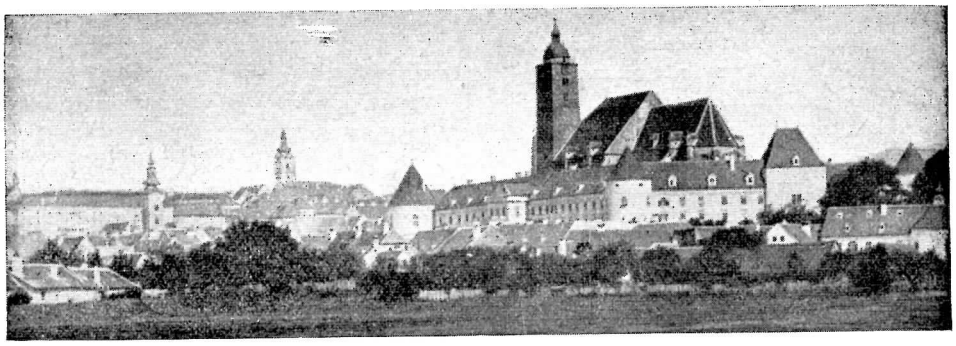

Ivo Franić: *(Nastavak 8.)*

Stara katedrala u Zagrebu

II Dio

A) HISTORIJSKE ČINJENICE

Mi smo vidjeli postanak t. zv. Timotejeva sklopa stare katedrale u kojoj je i biskup August Kažotić stekao svojih zasluga. I sad se postavlja novo pitanje, kad i kako je nastala uzdužna crkva?

Kao i u prvome dijelu, i u drugome novijemu ispunile su »hipotezine hipoteze« velik dio proizvoljnih kombinacija, umjesto logičnih povezanosti činjenica iz savremenih zapisa u njegovoj izvedbi.

Tako pok. Ivša Tkalčić, najpopularniji i najneutrudiviji istraživalac stare katedrale zagrebačke, loše izvodi, poradi nižeg krova nad prezbiterijumom i postraničnim kapelama sv. Ladislava i Bl. Dj. Marije, da je koncem XIII stoljeća stajalo dovršeno već: svetište s postraničnim ladjama i trima apsidama, sakristija, i čitavo pročelje. Ali medjuprostor trebalo je takodjer opravdati. A za njega se ipak, barem djelomice, moglo utvrditi ko i kad je na njem radio. S toga, naivno, rezonuje: da je »medjuprostor od Timotejeva sklopa do pročelja ili još u ruševinama kao dio stare katedrale (iz 1217), ili da još nije bio izgradjen.«[1])

I barun Schmidt, bečki graditelj, restaurator Markove crkve u Zagrebu, itd. u svome predavanju koje je objavljeno u »Agrammer Zeitungu« od 16. IV. 1879., dolazi na pomisao, da su tornjevi gradjeni na starim ranijim temeljima. »Njihova postava da pokazuje odvajanje od ostaloga dijela gradjevine u tome, što dok se u ostalim dijelovima vidi, kako je pritisak i potiskivanje, u duhu gotike, usredotočeno na pojedinačna mjesta, kod tornjeva se tome izbjegnulo. Što je graditelja na to sklonilo, neda se sa sigurnošću iznaći. Možda se nisu usudili iz straha pred smicanjem (Senkung) starih temelja, da na iste postave i temelje nove potpornjake.«

[1] Tkalčić: ibidem str. 12—13.

Tkalčić vidi u ovoj tvrdnji, da je predtatarska katedrala biskupa Prodana dosizala čak dovle, i da su joj ovdje bili i njezini tornjevi, pa da Schmidt govori o temeljima ovih tornjeva.

U ovoj pretpostavci utvrdjuje ga, i onaj anžuvinski grb, koji se nalazi na pročelju katedrale, a imao je 7 ljiljana s 3 rijeke. Iz 1371 godine sačuvao se kaptolski pečat katedrale za poslove oko ovjerovljavanja (in rebus loci credibilis), dakle iz vremena vladanja kralja Ljudevita I Velikoga, na kome se vidi urezani prikaz, gdje sv. Stjepan Kralj kleči pred Bogorodicom, koja drži na krilu Isusa, i žrtvuje joj (na bizantinski način) jednu crkvu s 2 zvonika.

Utvrdićemo docnije stilskim i arhitektonskim preostacima, da su to samo predmijeve, a nikakovi dokazi. Sam grb ne znači i vrijeme nastajanja. A mogao ga je i koji vladar XIV stoljeća ove dinastije dati metnuti, jer je stekao izvjesnih zasluga oko okončanja ove zavjetne crkve. Imademo, naime, jedan izravan dokaz, da se na produženju Timotejeva sklopa radilo, iako baš ne forsiranom brzinom, već davno prije 1387 godine.

Generalni kapetan Dalmacije, Slavonije i Hrvatske, Ladislav Lošonczy, ban, iskoristio je staru mržnju izmedju Gričana i Kaptola, pa je naredio prvima, da oružanom rukom navale na Kaptol, te tim protivnicima kralj Žigmunta razvale njihove zidine. Kaptol je, naime, u to vrijeme stajao uz pobunjenog i svrgnutog biskupa Pavla Horvata. Na 1. III. 1387 provale Gričani na nepripavan Kaptol, spale kanoničke kurije i zdanja, oplijene do čega su došli; čak nemilosrdno poharaju i samu Stolnu Crkvu, i teško ju oštete. Farlatti doslovno kaže: — »atque basilicam ipsam cathedralem, jamdudum reaedificari coeptam, et propemodum ad fastigium perductam . . . magna ex parte demoliuntur« (i samu Stolnu Crkvu, koju se već odavna počelo iznova izgradjivati, i koju su već, skoro, izveli do pročelja, većim dijelom razoriše).[2]

Sporedno je, da li se kod ovog nastavka izgradnje stolne crkve počelo od pročelja, ili od Timotejeva sklopa. Iako nam to nije nigdje izričito napomenuto, ima dovoljno pretpostavaka i podloga, da vjerujemo, kako je počelo izvodjenje od strane pročelja. Već sama bilješka, da je izgradnja dovedena sve do pročelja, nekako nas ne bodri u pomisli, da se nešto može dovesti samo do onoga što već postoji, jer bi se, inače, najprije moralo postaviti ono dokle ide, a ne ispuniti prazninu, pa tek onda podizati granicu. Ali i sam mir, potreban za bogoslužje u Timotejevom sklopu koji je bio gotov i u kojega je vodio zaseban ulaz kroz kapelicu sv. Stjepana Prvomučenika, nuka nas na vjeru, da se najprije gradilo podalje dijelove, kako bi se uz samu crkvu završilo tek onda, kad se i ti radovi više nisu dali izbjeći.

Mi neku analogiju možemo da nadjemo u izgradnji katedrale u Kölnu, čiji je kor posvećen već 1327 (započelo se sa gradnjom 1248). Onda se po-

[2] Acta Capit. ant. fasc. 6nro 18. Tkalčić ibid. 13.

čelo s izvedbom poprečne ladje, i južnom uzdužnom ladjom. Historik crkve napose naglašava, da se naročito počelo da izvodi južni toranj, koji je okončan 1437 do 3 etaža. Dalje nije uzlazio sve do 1868. Za sjeverni toranj nije učinjeno mnogo, kao što nije puno učinjeno i za sjeverni dio poprečne ladje, i sjevernu uzdužnu ladju. Pa ipak su sjeverni postranični brodovi još početkom XVI stoljeća, dobili staklene prozore, koji još i danas postoje. Znači, da su bili gotovi prije južnih ladja, koje su imale završni toranj već 1437. Istom 1828 nastavilo se dalnjom izgradnjom katedrale, opravkom izgradjenih i nedovršenih dijelova. Stijene koje su zatvarale dovršeni kor sve tamo od 1327, pale su konačno 1863, kad su bile okončane uzdužne ladje i omogućena služba božja u čitavoj crkvi. Ako je tako bilo i kod Zagrebačke katedrale, a ne vidimo razloga zašto bi ta mogućnost tu bila isključena, lako bi objasnili i uzrok, kako je onamo na pročelje došao onaj anžuvinski grb. Vladari ugarsko-hrvatski iz ove dinastije imali su dosta razloga da zahvale Zagrebu i Hrvatskoj, što su uopće došli na prestolje, a napose pomoći i ugledu Zagrebačkih biskupa, a da se ne bi koji (Karlo ili Ljudevit) našao ponukanim, da omogući izgradnju toga pročelja, koje je, za dokaz tih stečenih zasluga, dobilo njihov grb kao svjedočanstvo za potomstvo. I onaj pečat može se prije objasniti nacrtom projekta, po kojemu se imalo okončati ovo zavjetno djelo tolikih zagrebačkih biskupa, no uspomenom na već izvedene dijelove ove crkve. Tim prije, što mi vrlo dobro znademo ko je, kada i kakove tornjeve na ovome pročelju izvodio.

Stilski sjeverna postranična ladja i središnja uzdužna pripadaju jednom te istom vremenskom razdoblju. Južna se odvaja, i ona je mladja. Po grbovima, ne samo na sjevernoj ladji i pilovima u crkvi, pa potpornjima sjeverne i južne ladje (djelomično), vidimo, da je južnu postraničnu ladju počeo podizati biskup Eberhard (od 1397 do 1419). Ako se ovi dijelovi medjusobno stilski odvajaju, a ipak nose pečate jednog ktitora, onda moramo da vjerujemo, da je jedne samo opravljao, dok je druge iz osnova zidao, ako stil potonjih odgovara vremenu njegova rada. A to je ovdje eto slučaj.

Kad je Herman Bollé otkrio (21 V 1884) staru katedralu u cilju restauracije, naišao je na preostale tragove iz nekog velikog požara. Nije bio samo jedan, koji je neprijateljski oštetio opstanak ove crkve. Na zaglavcima stupova opažali su se jasni tragovi popravaka i krparija. Vidljivi su bili i na šipkama prozora, na zidnim pločama, na izdubinama u koru, na mnogim krparijama na završnom vijencu i podlogama stupova, na potpornjacima koji su bili povezani željezom, itd. Uzrok šteta vidio se po osmudjenom kamenu, a po okrnjenom tesancu zapažali su se tragovi i djelomičnog razaranja crkve.

Za prvi veći požar uzdužne crkve znademo iz historijskih izvora, da je bio 1396. Nastao je iz neutažene mržnje koja je vladala izmedju Kaptola

i Griča, koji su se u svima raskolima nalazili uvijek na dvije odvojene strane odijeljeni. I sada u borbi protiv Sigismunda, Grič je stajao uz kralja, dok je Kaptol stajao uz revolucionara biskupa Pavla Horvata, koji je opet radio u korist Anžuvinaca.

Iz ove mržnje nastalo je veliko zlo. Na 17 prosinca 1396, u nedjelju prije Tominja, navale neki kanonici sa svojim kaptolskim sucem Grgom Prišlinom i slugama na Gričko naselje »Njemačku ili Šoštarsku Ves«. Oplijenili su je, podosta gradjana postrijeljaju, mnoge izrane, a nekoje odvedoše sa sobom u ropstvo. Odmah zazvoniše na uzbunu i zvona crkve sv. Marka. Pod gradskom zastavom udare sada Gričani na Kaptol. Bili su u premoći. Kanoničke i prebendarske kuće budu oplijenjene i popaljene. Nekoje čak i do temelja porušene. Navale na arhiv i s papinskih bula i javnih isprava strgaju pečate, onda ih pogaziše i zapališe. Pokušali su da navale i na biskupski dvor, ali su bili suzbijeni. Neutaženi bijes tada iskale na nzaštićenoj crkvi. Baciše na nju lumbarde i zapale ju. Katedrala posta plijenom plamena. Ali nemamo dokaza, da bi, ovaj puta, postradale apside. Stradali su nedovršeni dijelovi, izmedju Timotejeva sklopa i pročelja, gdje su vjerojatno, stajale još skele, bile su podalje, izvan domašaja branilaca biskupskoga dvora. Iz istog uzroka, medjutim, vjerojatno, nisu napadači mogli da dosegnu kor, ni apsida. Bile su im predaleko kod bacanja lumbarda, a i pod zaštitom branilaca dvora, koji su ih, i kod navale na dvor uspješno suzbili.

Zbog ovog svetogrdja biskup Ivan Gorjanski udario je Grič crkvenim prokletstvom. Kletva je skinuta istom 12 aprila 1397.

Nasljednik Gorjanskoga, biskup Eberhardt, popravio je oštećene dijelove sjeverne postranične ladje i pilova u središnjoj uzdušnoj, a onda je dogradio na sjevernoj potpornjake, a započeo s izgradnjom južne ladje. Izgradjenom dijelu dodao je potpornjake. Na dijelove koje je opravio, a i koje je sam izgradio, metnuo je svoj grb: — lav koji stoji na stražnjim nogama, i prednje su mu pandže ispružene. Eberhardt nije još uspio, da južnu ladju poveže s kapelom sv. Marije. Pavle Ritter Vitezović tvrdi, da je to izveo njegov nasljednik biskup Ivan Alben (od 1420 do 1433). Ali, pretežno, iz novca, kojega je oporučno, u tu svrhu, ostavio biskup Eberhardt. Ivša Tkalčić misli, da je Albenova izgradnja išla izmedju petog i šestog potpornjaka (zid obadva potpornjaka), jer da je na ovima bio postavljen njegov grb: bijeli trak na crnom štitu, koji se u kosom smjeru spušta od desne prema lijevoj strani.

Prema tome bi biskup Ivan Alben na samrti, na 14 marta 1433, ostavio izgradjenu cijelu crkvu; osim tornjeva. Ovi još nisu bili doprli dalje, kako vidimo iz dalnjih podataka, od krova na pročelju.

No iznutra uzdužna crkva nije bila dogotovljena. Zato imademo dosta sigurnih dokaza. Iz oporuke biskupa Albena vidimo, da je ostavio, osim

drugih poklona, svojoj katedrali još i 15.000 for. za njezino dalnje ukrašivanje, a polovinu ove svote, t. j. 7.000 for. koje je posudio kralju Žigmontu, i dobio od njega u zalog gradove Kuvar i Koprivnicu. Nailazimo na jedno naredjenje kralja Žigmonta, kojim odredjuje biskupovom bratu Ivanu Albenu, vlasniku Medvedgrada, da oporuci odmah udovolji. Osim toga, po unutrašnjosti uzdužne ladje sačuvali su se brojni grbovi biskupa Osvalda Thuza i velikaša, koji su ispomagali darovima i pripomoćima okončanje ove crkve, a koji su svi iz kasnijeg vremena od Ivana Albena.

Iza Albena nastale su u zagrebačkoj biskupiji velike smutnje. Kralj Žigmont htio se domoći novca koji je bio odredjen za izvedbu crkve, kao i da za sebe zadrži prihode biskupije pod izgovorom rata s Turcima. Ali smrt (1437) spriječila ga je u izvedbi ove zamisli. Možda se i Kaptol bunio protiv tog naredjenja, pa je odugovlačio s njegovim izvršenjem. Imademo, naime, iz 1435 jednu žalbu toga Kaptola Bazelskom koncilu u kojoj se žali, da su im svjetovnjaci preoteli sva njihova imanja.

Smutnje traju i dalje. God. 1442 imamo dva biskupa: Dimitrije Kapor, kojega je postavio kralj Vladislav, (rodom iz Dalmacije), dok je papa, sa svoje strane i mimo kralja, imenovao Benedikta de Zolio. Po smrti kralja Vladislava (1444 kod Varne otud Varnenčik), Dimitrija podupire gubernator kraljevine, regent malodobnoga Ladislava Postuma (Posmrčeta), Ivan Hunjadi (Sibinjanin Janko). Benedikt se svoje biskupske stolice dokopao papinom pomoću istom 1446. Dimitrije bježi u Veliki Varadin i bori se odanle, pomoću Hunjadijevom, protiv Benedikta. Borba je bila bezobzirna. Nije se prezalo niti pred krivotvorenjem potpisa. Tek god. 1453, nakon smrti biskupa Benedikta, a odlaska biskupa Baltazara, došao je na biskupsku stolicu Dimitrije, no ne za dugo. Radi zločina svoje braće, morao se (1463) sam da odrekne svoje biskupije.

Do 1465 biskupija je prazna (sedisvacantia). Kroz sve to vrijeme nije se moglo ni misliti da se nastavi s izgradnjom, odnosno dovršenjem katedrale. Istom za biskupa Osvalda Thuza (1466—1499) počelo se raditi ubrzanim tempom. Za njega tvrdi Farlatti, da je počeo podizati svodne lukove i izgradjivati i sam svod. Ritter-Vitezović kaže, da je u koru dao načiniti za kanonike i prebendare umjetnički i raskošno izradjene korske klupe, o čemu je svjedočio i njegov natpis: »Osvaldo Pontifico Zagrabiensi 1499« (po zagrebačkom biskupu Osvaldu 1499). Podignuo je u svetištu i divotni, skupocijeni i otmeni, žrtvenik. I na njemu je bio natpis: »Praesulis Osvaldi sunt haec monumenta laboris, Hoc tibi, rex regnorum Christe, dicant opus. (Ovo su spomenici rada biskupa Osvalda, koje djelo neka je posvećeno Tebi Kriste, kralju kraljevstava). Ovo je djelo nastradalo od groma i požara godine 1624.

Nije sigurno, da li su za njegova biskupovanja, ili još ranije, grofovi Celjski, prigodom jedne provale na Kaptol, oštetili Stolnu Crkvu. O tome

postoji jedna žalba Kaptola kralju Matiji Korvinu, u kojoj se žali, da su Celjski grofovi ponovno razorili Kaptol, pa da su i crkvu uništili. U čemu stoji to uništenje, nije detaljirano. Opravci biskupa Osvalda iz godine 1491, i kasniji radovi mogu nam pružati podlogu za razne kombinacije, ali ne moraju da budu i opravdane.

Godine 1491 pogodio je kanonik Luka iz Dubrave s tesarom Blažem iz Vrbovca, da natkrije svetište crkve i apside sa sakristijom s daskama koje je poklonio vojvoda Ivan Korvin. Za taj posao imao je da dobije 45 for., 2 slanine (ili 2 for.), i 40 kabala mošta. Slijedeće (1492) godine pogođeno je natkrivanje i ostale uzdužne crkve. Ugovorom od 24 augusta za taj posao trebao je da dobije: 90 for., 100 kablova mošta, 2 slanine, 10 užirenih svinja[3].

Tako imademo jedan siguran dokaz da uzdužna crkva do Osvalda nije bila dogotovljena. Imala je samo podignute stijene i potpornje, dok je Osvald postavio svodne lukove, započeo izvoditi svod, i podignuo krov. Ali on je obnovio i prezbiterij; postavio mu novi krov (bilo što je stari dotrajao, bilo što je nastradao kod navale Celjskih grofova), postavio u koru novi oltar i kanoničke klupe. Napokon, na samom ulazu iz pobočnih ladja u svetište i postranične kapelice, sagradio je tri empore, i tako sakrio pogled u Timotejev sklop. Srednju od tih empora srušio je biskup Vrhovec 1799 godine. Svi njegovi radovi nosili su njegove grbove: dvije koso, s desna na lijevo, povučene prečnice, a među njima zvijezda.

U svojoj oporuci sam biskup nam ostavlja jedan dragocjeni dokumenat o otezanju i stanju radova katedralne crkve: »uslijed česa je Zagrebačka crkva bila, od prvog početka kad su joj polagani temelji, dosta zanemarena, a nije nikada bila dovršena u svojoj izvedbi, u kojoj sam, koliko sam mogao, dao graditi, pa za njezino daljnje nastavljanje i okončanje prilažem deset hiljada forinti«. (»Ex quo ecclesia zagrabiensis a principio fundationis sui satis neglecta, et nunquam in labore suo consumata fuit, in qua quantum potui, aedificari feci ad cujus uteriorem continuationem et consumationem lego florenorum decem millia.«)

Iz ove oporuke vidimo, da je izgradnja crkve došla do kraja. Sam svod je počeo tek da podiže, jer se kod Farlattia izrično kaže: et fornicem et testudinem imponere coeperat. Iz zapisničke izjave ostrogonskog prepošta Andrije od 4 I 1540 vidi se, da je Osvald Thuz ostavio oporučno u svemu 12.000 for., a povrh te svote, za podizanje dvaju tornjeva i njihovo dovršenje, još 7.000 for.

---

[3] Farlati V p. 455.

[4] Tkalčić St. Crkva Z., Marcelović: Regesta — u Jugosl. Akademiji.

[5] Acta Cap. Ant. fasc. 101 nr. 25.

[6] Acta Cap. ant. fasc. 101 nr. 10

Sačuvala se jedna naredba kralja Vladislava Češkoga od 29 V 1500, u kojoj naredjuje Kaptolu u Zagrebu, da odmah ispuni oporučno naredjenje biskupa Thuza i novac izruči biskupu Luki Baratinu, njegovom nasljedniku (1500—1510). Samome biskupu naređuje, da Stolnu Crkvu, koja je dugo i mnogo zanemarivana, pa biskupski grad i dvor, reformiše i restauriše. A »da ne bi tako veličanstvena crkva, koja je sagrađena tolikim izdacima na slavu božju, uslijed provale Tatara, opet bila opustošena, naredili smo istome gospodinu Luki, da ne obnavlja samo spomenutu crkvu i biskupski grad, već da, na mjesto stare i već porušene utvrde, u smislu namjera naših predšasnika, sa što boljim raspoređenjem još i mnogim utvrdama zaštiti«.

Ovo se sve ne smije doslovno razumjeti i uzeti. Nema sumnje da je kralj imao u ruci oporuku, ili njezin prepis, biskupa Osvalda. Iz nje je uzet onaj pasus o zanemarenosti crkve itd. Kad znademo i iz arhitektonskih preostataka predboleovske rekonstrukcije katedrale, da je biskup Thuz restaurirao i kor sa svetištem (tragovi kasne gotike), a kod nijednog drugog ne nalazimo da bi šta novoga dogradio ili izveo, osim što je Luka Baratin s novcima Osvalda Thuza dogradio crkveni svod uzdužne crkve(in testudine sive boltha templi interne consumando) onda nam se samo od sebe razjašnjuje da je Osvald, uglavnom, doveo do svršetka. Napokon znademo, da je bilo projektovano da crkva dobije dva tornja.

Medjutim za taj cilj odredjenih 7.000 forinti izmamio je, na lukav način ostrogonski nadbiskup Toma Bakač Erdödi od kanonika Luke Jalžića. Zbog ovoga propusta zatvorio ga je biskup Luka u kaštel Gemlecze (danas Bosiljevo kod Čazme). Da bi ipak došao do tornja, naredio je stanovnicima biskupskih gradova i naselja, da donesu letve i grede, pa da načine drveni toranj.

Luka Baratin podignuo je više žrtvenika u katedrali. Medju ostalima i oltare sv. Mihajla i sv. Luke, pod kojim je odredio da ga sahrane. Za njegova biskupovanja, godine 1507, dao je Gorički arhidjakon Ivan de Marocha načiniti u sredini crkve lijepu kolonetima i inače ukrašenu pijevnicu za klerike, koji su ovdje imali da pjevaju misu i brevijar (schola canti corum). Načinio ju je znameniti renesansni majstor Nikola Florentinac, a spadalo je medju prava remek djela onog vremena. Na napisu istaknulo se da je ovaj kor dao načiniti »Bogu i domovini vlastitim troškovima 1507«. »Djelo je magistra Nikole Florentinca«. Biskup Luka je na empore Osvalda Thuza postavio prve orgulje.

Da bi se izgradile utvrde oko same katedrale, trebalo je prije maknuti župnu crkvu sv. Emerika koja je stajala tik pred pročeljem stare katedrale. Od prilike tamo, gdje je kasnije bila Bakačeva Kula. Za rušenje ove župne crkve dao je dozvolu papa Julio II. Župničke funkcije i agende imale su da se prenesu na crkvu sv. Marije. (Nastaviće se)

JUBILEJ „CROATIAE"

PEDESET GODINA RADA I USPJEHA

Kao što je poznato, »Croatia« je kod svoga osnutka imala biti isključivo zagrebačka institucija, t. j. zavod gradske općine zagrebačke, ali onda se od toga odstupilo s obzirom na prirodu poslova osiguranja, koji traže i mogu da nađu tehničko izjednačenje samo na što većem i širem prostoru. Tako je »Croatia« konačno g. 1884. osnovana ne samo kao osiguravajući zavod za grad Zagreb, već i za čitavu Hrvatsku, a danas je ona već davno prešla granice Hrvatske i raširila se po čitavom teritoriju naše nove države. Tako možemo s punim pravom kazati, da »Croatia« nije danas samo zagrebačka i hrvatska, već i jugoslovenska osiguravajuća institucija. No unatoč tomu ostala je ona nekako najbliža gradu Zagrebu, jer je grad Zagreb njezin utemeljitelj; u njemu je i sjedište njezine centrale, njezinoga ravnateljstva, i odatle se vode poslovi putem filijala, glavnih zastupstava i povjereništava po čitavoj zemlji. U Zagrebu su koncentrirane sve one niti, s kojima je povezana duboka i detaljna organizacija ovoga našeg najstarijeg domaćeg osiguravajućeg zavoda. Zna se, da je kod svakog osiguravajućeg društva organizacija jedna od najvažnijih i najčvršćih podloga, no rijetko koje osiguravajuće društvo može pokazati i na tako produbljenu, široku i detaljno izgrađenu organizaciju, kao što upravo »Croatia«. Baš ta organizacija pomogla je »Croatiji«, da se ona digla na ovako visok stepen i da danas upravo dominira u poslovima osiguranja u našoj zemlji. Zato je i bilo nemoguće svagda i u svakoj prilici, da se naškodi organizaciji »Croatiae« ili da ju se oslabi, a takovih pokušaja bilo

je u 50 godina njezinoga opstanka sa strane nelojalne konkurencije mnogo. No, svi su se ti pokušaji slomili i skršili već u svojim počecima na tomu, što je »Croatiju« osnovao grad Zagreb, što je ona isključivo i pravo domaće osiguravajuće poduzeće, osnovano na zadružnim temeljima, što je njen rad bio svagda i jest tehnički stručan i poslovno ispravan i što je njena fundacija i njeno financijsko i poslovno stanje takovo, da se ona može danas mirno postaviti uz bok svakoj, pa i najjačoj svjetskoj konkurenciji.

»Croatia« je svagda išla pravim putem i svagda je znala biti i patriotska i poslovna. Za volju poslovnih momenata nije ona nikada ostavljala svoju nacijonalnost i svoj patriotizam, koje je uvijek visoko isticala, a u poslovima je bila svagda moralna i etična, jer je kao domaće preduzeće to i trebala da bude, pošto bez morala i etike nema niti rodoljublja. »Croatiji« je njezino napredovanje olakšavao i tip zadruge, jer je ona utemeljena na principu uzajamnosti, kao uzajamno-osiguravajuća zadruga. Ona je i kao takova tečevno poduzeće, jer sticati se mora, bez sticanja nema napretka, ali je »Croatia« u svom sticanju bila svagda neegoistična, jer je oko 80% svoga svakogodišnjeg dobitka privađala već po svojim pravilima, a često i preko toga svojim pričuvama, a pričuve »Croatiae« znače njenu fundaciju i sigurnost; jer je pak »Croatia« zadruga, te se pričuve nisu sakupljale za nikoga drugoga, već za njezine zadrugare.

Dakle sve, što je »Croatia« sticala i stekla, stečeno je za njezine zadrugare, kojima će to u smislu statuta »Croatiae« biti danas sutra od koristi.

Kad se pogleda statistika razvoja osiguravajuće zadruge naročito u zadnjim godinama, onda se vidi upravo golemi napredak i porast toga zavoda, što svakoga Zagrepčanina i pravoga rodoljuba mora iskreno radovati, jer je »Croatia« jedna naša domaća tvrđava, jedna naša nacionalna tečevina. Prilikom njezine 50-godišnjice donijela su naša javna glasila velik broj članaka. Kao crvena nit povlači se kroz sve ono, što je tom prilikom o »Croatiji« napisano: njezin rodoljubni i ispravni rad. I načelnik grada Zagreba, g. dr. Krbek, na jubilarnoj glavnoj skupštini, naročito je istaknuo upravo ovu okolnost. I mi potcrtavamo tu činjenicu u uvjerenju, da su samo ovakove podloge kadre da naše nacionalne institucije, kulturne, gospodarske i tečevne, i u buduće drže na onom stepenu, na kojem ih želi gledati čitava zemlja, sav naš narod. Bude li se osiguravajuća zadruga »Croatia« i u svojoj budućnosti razvijala na tim i takovim principima, onda danas 50 godina ne će više biti u našem narodu i u našoj zemlji angažovan strani kapital u tolikoj mjeri u poslovima osiguranja, kao što je danas.

A to je želja svakoga našega rodoljuba i svakog Zagrepčanina!

Ivan Ulčnik:

Naši stari zagrebački privrednici

4. Nastavak.

U nastavku ove rubrike upozoravamo naše čitatelje, da počam od ovog broja nećemo pojedine stare privrednike donašati po redu godina, kako su im dozvole izdane, već ćemo donašati ponajprije one privrednike za koje smo od njihovih nasljednika, ili kojim drugim načinom sakupili potrebne podatke.

Mi smo se svojedobno obratili na mnoge nasljednike naših starih i uglednih zagrebačkih privrednika, da nam u kratko jave podatke o svojim predšastnicima, ali na žalost od nekih nismo ni odgovora dobili, i ta okolnost je razlogom, da privrednike ne možemo donašati po redu godina.

Mi se ponovno obraćamo na nasljednike naših starih privrednika molbom da nam pošalju podatke o svojim predjima, kako bi naša rubrika o starim privrednicima bila što točnija. Svakako je potrebno da se sakupi makar i kratki historijski prikaz naših starih »purgera«, koji su marljivim i čestitim radom stvorili naš lijepi bijeli Zagreb.

Uspomene na te svojevremeno skromne ljude svakako su časne i spomena vrijedne. Te uspomene će i današnjoj mladjoj generaciji, kada se upoznadu sa početnim radom onih koji su u Zagrebu toga toliko utemeljili i korisna stvorili, dati pobude za koristan i napredan rad.

Molimo i ostale naše gradjane čiji su predji ili rodjaci u Zagrebu započeli bilo kakav privredni rad, da i bez pismene zamolbe pošalju podatke na adresu našeg društva: Gajeva ulica br. 7., II. kat. Ujedno molimo da nam po mogućnosti pripošalju i fotografiju opisnika, pa ćemo kod pojedinih opisa donijeti i odnosnu sliku. — Fotografije vratiti ćemo dakako neoštećene.

Rubrika »Naši stari zagrebački privrednici« vrlo je simpatično primljena od naših čitatelja, pa se stoga i uredništvo revije »Zagreb« trsi da ta rubrika bude što potpunija.

Molimo još jednoć da se ovaj naš poziv uvaži i da nas se u našem nastojanju podupre.

*

* *

Šega Andrija, stolarski obrtnik, rodjen god. 1803. u Zagrebu. Zanat je izučio kod svoga strica Šege na Potoku br. 76. (današnja Tkalčićeva ulica). God. 1827. napravio je pred stolarskim cehom ispit i počeo je raditi kao samostalni majstor. U tadanjem stolarskom cehu bio je neko vrijeme »cehmajstor« (predsjednik ceha). Za vrijeme burne godine 1848. stupio je u gradjansku gardu, pa je i tamo vršio svoju domorodnu

dužnost. Bio je vatreni Ilirac. Kroz nekoliko godina vršio je i dužnost gradskog zastupnika. Kao stolarski obrtnik osobito se je isticao u izradjivanju sobnih parketa, pa je imao i pilanu u Bliznecu ispod Zagrebačke Gore. Mnogo je putovao pješke po tadanjem običaju po Njemačkoj i Austriji kao pomoćnik pak se usavršavao u stolarskoj struci. Iz tudjine doveo si je i ženu Antoniju rodj. Handl. Iza svoje smrti ostavio je sina Ferdu i dvije kćerke.

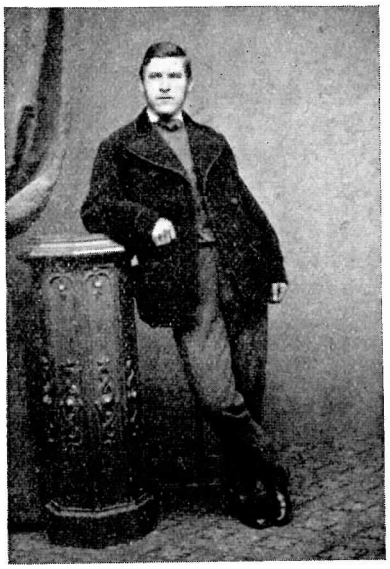

Šega Ferdo naslijedio je svoga oca, pa je god. 1887. počeo raditi kao samostalni obrtnik. Svoju majstorsku spremnost dokazao je listom stolarskog ceha od god. 1869., a izim toga potvrdili su njegovo osposobljenje tadanji stolarski majstori Ante Faber i Hinko Bernadt. Prije toga putovao je kao pomoćnik po stranom svijetu. Kao zagrebački gradjanin bio je uvijek dobar Hrvat, pa je spadao medju tako zvane »stekliše«. U devedesetim godinama biran je i za gradskog zastupnika, gdje je pokazivao veliku agilnost za tadanje obrtništvo a napose za malog čovjeka. — God. 1915. napustio je stolariju, a god. 1924. je umro, ostavivši jedinog sina Ferdu, koji se posvetio građevno inžinirskom zvanju.

Ing. Ferdo Šega nakon svršenih nauka stupio je najprije u državnu službu, a zatim je prešao u službu zagrebačke Nadbiskupije. Iza rata osnovao je ing. Šega u zajednici sa ing. Aleksandrom Kaiserom građevno poduzeće pod tvrdkom Gradjevno poduzeće ing. Kaiser i Šega, koje je poduzeće izgradilo u modernom Zagrebu veliki broj prekrasnih palača i zgrada.

U zadnjim godinama djeluje ing. Šega i na političkom polju, pa je kod izbora za Narodnu skupštinu god. 1931. izabran u gradu Zagrebu narodnim poslanikom. U tom svojstvu pokazuje ing. Šega zamašnu djelatnost, zastupajući uvijek u prvom redu interese grada Zagreba. Kao pravi rodjeni Zagrepčan bio je i jedan od osnivatelja našega »Društva Zagrepčana«, u kojem društvu unatoč velikom zvaničnom zaposlenju, upravo savjesno obavlja dužnost društvenog potpredsjednika.

Geresdorfer Ljudevit klobučarski obrtnik.

Ljudevit Geresdorfer rodio se je u Grazu. God. 1864. došao je u Zagreb zajedno sa Oršićem Antunom, kasnije poznatim i renomiranim krojačkim obrtnikom. Najprije je bio namješten u svojstvu klobučarskog poslovodje

kod udove Pickl u Ilici br. 7. God. 1866. dobio je zagrebačku zavičajnost. Iza toga se je oženio sa Paulinom Hlebić, kćerkom zagrebačkog odvjetnika dra Hlebića. God. 1866. otvorio je samostalnu klobučarsku radionu i trgovinu šešira u Ilici broj 19., u kući tadanjeg rukavičara Bauera, (danas su vlasnici te kuće suvlasnici Radković). Kao inteligentan obrtnik napredovao je u svom poslu, pa je god. 1873. izložio šešire na Bečkoj svjetskoj izložbi, gdje je za svoje odlične produkte dobio drugu kolajnu za zasluge. Ovu vrst kolajne dobivali su inače samo veliki tvorničari. God 1883. otvorio je pomoćni posao u Dugoj ulici br. 11., kojeg je god. 1889. napustio. U god. 1889. osnovao je u zajednici sa Vladojem Prambergerom u Medulićevoj ulici br. 16., tvornicu žaluzija i roleta, te kartonažu. Ovu radnju preuzeli su god. 1900. Jelena i Geno Skrbić, a od god. 1920. vode taj posao Marko i Miloš Vidaković pod tvrtkom »Prva jugoslov. tvornica žaluzija i roleta«. Na gospodarskoj izložbi u Zagrebu god. 1891. dobio je počasnu diplomu.

Ljudevit Geresdorfer radio je i na ostalim poljima privrede i društvenosti. God. 1872. ustrojio je »Sveopće podupirajuće društvo za bolesnike«. Zatim je agilno radio u »Obrtnom industrijalnom društvu«, te je rukovodio i njihovo glasilo. Obdržavao je večernje tečajeve za obrtnike, gdje je podučavao u obrtnom knjigovodstvu i kalkulaciji robe. Živo je radio kod ustrojenja »Obrtne udruge za štednju i predujam«. Umro je god. 1898. Trgovinu šešira naslijedio je njegov sin Ljudevit Geresdorfer, koji taj posao već 40 godina vodi u Ilici br. 19., dok njegov sin Ivan Geresdorfer vodi u Ilici br. 29. tvornicu šešira i tuljaca. Ime Geresdorfer poznato je i štovano u našem Zagrebu. Današnji njezin vlasnik g. Ljudevit Geresdorfer ml. bio je kroz više godina gradskim zastupnikom, a živo sudjeluje u raznim privrednim i društvenim institucijama.

Budicki Mihajlo, bačvar, utemeljitelj je jedne, kasnije vrlo poznate zagrebačke obitelji, koja je po njegovim sinovima imala više ogranaka.

Rodio se u Zagrebu 13. listopada 1793. Posjedovao je cijeli posjed izmedju današnje Masarykove i Samostanske ulice, (danas Müllerov posjed, kino »Balkan«). Na tom posjedu bila je sa prijašnje Marovske ulice prizemna kuća sa tavanskim stanovima. Sa strane Samostanske ulice bile su bačvarske radionice. Ovaj posjed kupila je oko god. 1896. pivara Lobe iz Nove Gradiške, pa je tamo uredila restauraciju i »Novogradišku pivanu«. Budicki Mihajlo umro je god. 1872. Ostavio je više sinova koje sa njihovim nasljednicima po redu spominjemo.

Franjo Budicki rodjen god. 1827. u Zagrebu. Posvetio se je svećeničkom staležu, a bio je dugo godina vjeroučitelj u samostanu milosrdnih sestara, a kasnije postao je kanonikom kaptola zagrebačkog. Kao

takav bio je čuvar Prvostolne crkve zagrebačke. Po uvjerenju bio je uvijek dobar Hrvat i opozicionalac protiv tadanjeg madžaronskog režima. Umro je god. 1908.

Josip Budicki, rodjen god. 1827. u Zagrebu. Izučio je kod svog oca bačvariju. Po tadašnjem običaju otišao je nakon izučenja u strani svijet pa je pješice proputovao Madžarsku i Austriju. Nakon nekoliko godina vratio se u domovinu i radio neko vrijeme kod svog oca, a zatim je otvorio vlastiti bačvarski posao u svojoj kući u Mesničkoj ulici br. 15. Kao ugledan obrtnik i gradjanin bude izabran za ceh-meštra tadanjeg bačvarskog i zlatarskog ceha, (bačvari i zlatari imali su zajednički ceh), pa su mu kao ceh-meštru predani cehovski znakovi: cehovska škrinja (blagajna), barjak, pečat, cehovske povlastice i svi spisi. Sve ove predmete predao je njegov sin Miroslav Gradskom muzeju u pohranu. Josip Budicki bio je oduševljeni vatrogasac u koje društvo je stupio god. 1870., pa je u tom društvu bio često odlikovan, dapače mu bude ponudjeno mjesto vatrogasnog vojvode, ali u svojoj skromnosti se tog mjesta nije htio prihvatiti. Bio je odlikovan zlatnom kolajnom za savjesno izvršivanje vatrogasnih dužnosti. Ostavio je dva sina: Milana i Miroslava. Milan je bio ravnatelj Gradskog baždarskog ureda. Umro je god. 1904. Miroslav je sada namješten kao činovnik kod Gradskog električnog tramvaja.

Budicki Ivo rodio se god. 1843. u Zagrebu, gdje je izučio stolarski obrt; nakon svršenih nauka otišao je u München. Nakon par godina vratio se je u Zagreb, pa je u kući brata Josipa u Mesničkoj ulici br. 15 god. 1879. otvorio stolarsku radionu. Nakon kratkog vremena otselio se je u Mihanovićevu ulicu broj 30. Budicki Ivo bio je glasoviti stolarski obrtnik za izradbu crkvenog namještaja, oltara, propovijedaonica, klupa itd. Mnoge crkve po Hrvatskoj i Slavoniji uresio je svojim umjetnim stolarskim radom. Među njegove radove naročito spadaju oba pokrajna žrtvenika u Zagrebačkoj stolnoj crkvi, zatim iza glavnog žrtvenika iste crkve kanoničke klupe, te gotovo sav drveni namještaj. Za župnu crkvu sv. Marka izradio je propovjedaonicu, koja još danas tu crkvu resi. — Umro je god. 1914.

Budicki Ferdinand. Rodio se je god. 1838. u Zagrebu. Kod Johanna Zajetza u Novoj Vesi izučio je bravarski obrt. God. 1868. počeo je negdje u Novoj Vesi svoj vlastiti posao, kojeg je god. 1873. napustio i prešao u službu Južne željeznice kao kondukter. Prigodom željezničke nesreće na novo otvorenoj pruzi Karlovac—Rijeka dne 7. prosinca 1873., kada je bura kod postaje Meje bacila cijeli vlak u ponor, bio je ozlijeđen i Ferdinand Budicki. Uslijed zadobivene ozlede bio je nesposoban za prometnu službu pa je dobio mjesto željezničarskog skladištara. Godine 1916. umro je kao željezničarski umirovljenik.

Ostavio je sina Ferdinanda Budickia, koji se je rodio god. 1871. u Zagrebu. U Varaždinu izučio je bravarski obrt. Već kao naučnik pokazao je velike sposobnosti za taj zanat, pa je izradio umjetnu željeznu ladicu (blagajnu), koja je bila izložena na milenijskoj izložbi u Budimpešti god. 1896. i to u Hrvatskom umjetničkom paviljonu. Ovaj Budickijev umjetnički rad bio je nagrađen sa velikom kolajnom. Taj paviljon je nakon izložbe prenešen u Zagreb i postavljen na današnji Tomislavov trg, kao umjetnički paviljon. Prenešena je željezna konstrukcija, dok je fasada i zidna konstrukcija isto tako izgrađena, kako je bila izgrađena i u Budimpešti. Nakon poslovanja u stranom svijetu dovezao je Ferdinand Budicki god. 1901. u Zagreb prvi automobil marke »Opel«. Posve jasno da smo mi tada taj automobil gledali kao kakovo čudo, pa gdje bi se Budicki sa tim automobilom pojavio, odmah bi se sakupilo mnogo svijeta, koji se snebivao kako to kočija bez konja po ulicama juri. Kako je konstrukcija tadanjeg automobila bila još primitivna, to su kola svaki čas stala i morala se popravljati.

God. 1902. vozio je Budicki iz Beča u Zagreb sa malenim motorom marke Laurice-Klement, pa je za ono vrijeme učinio rekord da je taj put prevalio za 12 sati i 23 minute. Već god. 1903. vozio je na Puch motoru preko 6000 kilometara kroz cijelu srednju Europu. God. 1906. letio je u društvu sa još danas živućim Mirkom Botheom i majorom Mansbartom na balonu »Turul« (koji je bio sa rasvjetnim plinom punjen, a nije se mogao ravnati), iz Zagreba na otok Krk i spustio se na Bašku. — Kako je Budicki bio izvrstan biciklista, to je dobio mnoge nagrade na raznim utrkama. God. 1897. poduzeo je na običnom biciklu put kroz Europu i sjevernu Afriku, pa je nakon 8 mjeseci prevalio 17.320 kilometara. Godine 1905. počeo je u Zagrebu prvi prodavati ultraautomobile, koje su kupili mnogi Zagrepčani, a prvi među njima Vjekoslav Heinzel, kasniji gradski načelnik. God. 1910. uveo je Budicki u Zagrebu prve autotakse i autobuse. Budicki Ferdinand i danas još čil i zdrav živi među nama, pa je revan član našega društva. (Nastaviće se)

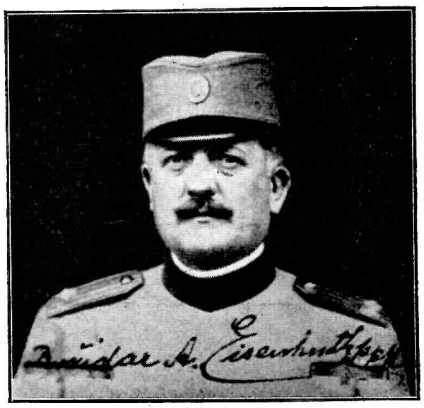

In Memoriam pok. potpukovnika Božidara A. Eisenhuta.

Koncem prošlog mjeseca jula preselio se u vječnost potomak jedne naše stare zagrebačke opće poznate obitelji Eisenhut — potpukovnik Božidar. Pokojnik je sin uvaženog gradjanina i bivšeg grad. zastupnika pok. Antuna Eisenhuta, koji je kroz dugi niz godina vodio renomiranu trg. tvrtku manufakturnom robom u Ilici br. 7 sa drugom si Antunom Stiasnijem, koja je bila protokolirana pod firmom »Eisenhut et Stiasni«. Pokojnik bio je po majci Sofiji rodj. Krešić unuk poznatog Ilirca, beletriste i uvaženog trgovca pok. Mije Krešića, a nećak našeg vrlo uvaženog nacional-ekonoma i tajnika Trg. Obrt. Komora pok. Milana Krešića.

Pokojni Božidar Eisenhut imao se po želji oca posvetiti trgovačkom stališu, pošao je u Wien, nakon položene trg. mature i prakticirao u jednoj velikoj knjižarskoj radnji. Unovačen kao jednogodišnji dobrovoljac, nagovoren od svojih predpostavljenih, dao se aktivirati te služio u vojsci dotjeravši do čina potpukovnika služeći neprekidno kroz 42 godine.

Za vrijeme svjetskoga rata bio je na raznim bojištima, a konačno na ruskom frontu, gdje je i zadobio tešku bolest, koja ga je mučila kroz punih 18 godina. Za vreme okupacije bivše Srbije, bio je komandovan za Sreskog komandanta u Trsteniku, te si je svojim slavenskim osjećajima stekao potpunu privrženost tamošnjeg u ratu izcrpljenog pučanstva. Ovi osjećaji ljubavi prema sreskom poglavaru očitovali se pismenim zahvalnicama gradjana za njegov karitativan rad u okupacionom području. Bio je kao dobar otac familije, svima i svakome išao u susret do krajnih granica mogućnosti, a naredjenja Okružnog vojnog zapovjedništva, kada je smatrao, da nisu u skladu sa njegovim slavenskim osjećajima, naprosto nije dao izvršiti. Zbog toga bio je češće i pozivan na odgovornost u Kruševac, ali je uvijek znao svojom poznatom mirnoćom i odmjerenim nastupom uvjeriti pretpostavljene vlasti o nemogućnosti i neshodnosti provodjenja bilo kakovih represalija nad izmućenim i mukotrpnim gradjanstvom. Excese svojih podredjenih znao je strogo kazniti Za prevrata, kada je naredjena bila evakuacija okupiranih područja došlo je naredjenje od vrhovne Komande, da se imade sve uništiti, što bi imalo koristiti neprijatelju, nu tome naredjenju pok. Eisenhut nije udovoljio, već je naprotiv izdao svoje naredjenje, da se imade tudji imutak zaštiti, te je prigodom evakuacije predao lokalnim vlastima mjesto Trstenik u potpunom ispravnom i neoštećenom stanju. Nakon prevrata stigavši u svoj rodni grad Zagreb, i ako bolestan, odmah se prijavio u našu Jugoslavensku vojsku, te je u činu potpukovnika bio na dužnosti kod Komande Uprave Garnizona kroz godinu dana, a konačno je zbog neizlječive bolesti 1919. godine bio penzionisan. Na vječni počinak ispratila ga je vojska, te je nakon salve i posmrtnog marša po vojnoj muzici, pušten u grob na vječni počinak. Slava potpukovniku Božidaru Eisenhutu!

Mi gradjani grada Zagreba tražimo...

Nakon triumfalne ovojesenske jubilarne priredbe našega Zagrebačkog Zbora nema privrednika ni gradjanina grada Zagreba koji ne bi bio potpuno uvjeren da je Zbor ona ustanova bez koje ne bi Zagreb mogao održati s velikim radom zasluženi naslov — jakoga privrednoga centra.

Za Zborskih priredbi u vrijeme četvrtstoljetnoga njegovog rada prošli su Zagrebom milijuni stranaca, ostavili u Zagrebu kapitale kojima bi se teško dala ustanoviti cifra jer od svratišta, velike trgovine, zabavnog lokala, gradskih prometila i najsitnijeg trgovca ulice za Zborskih dana osjeća se u svim radnjama snažnije poslovanje.

Suvišno je spominjati i moralnu korist od prometa stranaca, koji raznose raznim krajevima pričanja o ljepotama našega grada i sa usmenom propagandom vrše najveću reklamu za posjet Zagreba.

Zbor je ogledalo i forum naše privrede i najbolji informator za kupca jer u bogatoj izložbi zagrebačkih zborova izloženo je najbolje od najboljega.

Kod ovojesenske priredbe upalo je svakom gledaocu kako i najmanje arhitektonske promjene djeluuju atraktivno. One mirne i ukusno izvedene fasade i stupovi — specijalno ona pročelja hala za Tekstil i za Rude — pokazali su pravi put koje arhitektonske oblike mora imati budući Zbor jer dosadanje stare građevine su daleko zaostale za potrebama i arhitektonikom naših dana.

Zbor mora i arhitektonski djelovati smireno i monumentalno, Zbor mora dobiti mogućnost da i nadalje zadrži svoju privlačivost i ugled, da bude za posjetnike atrakcija u savremenom izložbenom pojmu i zato mi, građani grada Zagreba, vjerujemo u svakovremenog načelnika i u zastupstvo grada Zagreba i u upravu i ravnateljstvo Zbora da će solidarno poraditi da što prije bude definitivno uređeno pitanje zemljišta i nove izgradnje Zagrebačkoga Zbora, koji svojim radom zaslužuje punu pažnju svih nas koji istinski volimo naš Zagreb i koji smo ponosni njegovim napretkom.

POZABLENA PROTULETJA . . .

Sve su to doduše otrcane rekvizite. I srpasti mjesec i crni toranj i noćno zvono i onaj bedem iza Popovoga Tornja s jelinim silhuetama, s neizblanjanim klupama i s priljubljenim šaptajućim parovima na njima.

Sve je to tako staro, isprepečeno i opisivano kao neka devet puta pročitana knjiga, pa ipak za tom prastarom knjigom u novim danima pozižu novi ljudi.

Priklanjaju glave, djevice obaraju poglede, mladići potsjećaju na uskočoperene pijevce i stišću si ti parovi mlade i vrele ruke.

Taj je park najromantičnija oaza za mladenačka ljubavna ćaskanja.

I proljetne se noći nisu nimalo izmjenile.

U dugim se razmacima kadgod začuje s dugouličkog asfalta odjek kasnih koraka, gornjogradski zaljubljenici se plaho ogledavaju na prolaznika. Romeo pripaljuje tobože nehajno cigaretu, a Julija s vještim gestama sakriva lice.

Ista procedura kao i za naše mladosti prije dvadeset i više godina.

Stojim na onoj terasi nekadanje prve starozagrebačke kavane i indiskretno zavirujem u proljeće koje se budi.

Oni na klupama to i ne slute.

I da ne šapću, ja bi vjerojatno čuo one iste riječi, koje sam i ja nekada šaputao.

O ljubavi koja je vječna, o osjećajima, koji neće nikada zamrijeti, o svojim najpoštenijim namjerama, a često puta sve to pomiješano i s prizvukom ljubomore.

Žene su pametnije, one šute, njihovi vreli obrazi odgovaraju.

I s kim sve nismo sjedili na tim klupama?
Razmišljam i nabrajam
Postajem sve mladji.
I gdje su moji proljetni zanosi?

Asja, — tako prozvana po nekoj Turgenjevljevoj noveli. — Blondina, bjeloputna, s odsutnim pogledima, nabujala od zdravlja i zanosa.

Netko mi reče, da se udala za zidarskog palira, da ima kuću na savskoj periferiji, da svakog petka prodaje ribu i da je opasana s bijelom pregačom.

Riba, palir, bijela pregača, a ja sam Asji šaputao stihove o zapuštenom dvorcu, o aleji jablana i o jezeru punom zelene mahovine.

Pa Ljerka, slabunjava i blijeda švelja s velikim crnim očima, zanešena za dramu, rolu Ofelije i Lady Godive.

Citirala je pojedine odlomke, a glas joj je drhtao kao raspuklo srebrno zvonce.

Obećavao sam joj, da ću napisati dramu. I tražit ću da ju Ljerka igra. I nije se nikada to moje obećanje ispunilo kao što se nikada neće ispuniti ni obećanja ovih sadanjih kavalira s neoblanjanih klupa.

Proljetne noći i mladosti suviše su splenditne u svojim obećavanjima.

Ljerka je umrla mlada s neispunjenim čežnjama i s trulim plućima.

Nosili su je u bijelome lijesu.

Bilo je i bijelih ruža.

Na kratkom putu od mrtvačnice do groba odigrala je svoj prvi i posljednji fragment Ofelije.

Pripalim cigaretu, parovi se ganu i blješteće oči zaplamšu u martovskoj noći.

Povučem se iza balustrade.

Na klupi ispod samog tornja drijema starčić, naslonjen na batinu i gologlav. Vjetrić mu podrhtava sa srebrnim uvojkom.

Prepoznam ga.

Zapitam:

— Što je, profesore?... Što vi u to kasno doba na Vrazovom šetalištu?

Starac se gane:

— Profesor?... Joj, kak dugo nis čul toga tituluša!... A kaj oni mene možbit poznaju?... Gdo su oni?

Osmijehnem se:

— Tko sam ja?... Pa to nije važno!... Vi se i onako ne bi sjetili... Bilo je to prije dvadeset godina... Stanovao sam u Demetrovoj ulici, a vi ste mi popravljali cipele, profesore... Imali ste kositrene naočale, gundjali ste nabijajući nove potplate, a svi mi zvali smo vas profesorom!

Starac zakima glavom:

— Ah, ja, ja!... I bilo vas je puno... I kud ste se razišli?... A gdje je on črni dečec kaj je tak lepo popeval na Griču?... On, tapecirarov sin?

Odgovorim:

— Mislite Šepca?

— Je, je, je, Šepec!... Tak se je zval!... Kaj je žnjim, prosim?

— On vam je danas operni pjevač! — odgovorim.

— Šepec... Mali Šepec?... Bog moj kak se sve menja!... A je li to kaj nosi?... I jel je moći od toga živeti?... A kaj nebi!... Em su oni stari naši popevači na Markovom tijatru imali velike plaće... Stotine!... Ali gospodariti nisu znali!... Bog moj, kak sem ih naganjal...

Jedini gospon Tercuzzi... Čast!... Ja sem mu cipele donesel, on ih je oblekel i zvadil je mošnjicu... I ja sem svoje dobil!... I još kupicu črnoga slatkoga vina!... Ah, Tercuzziju je bilo lehko... On je bil pri nekakvim starim bogatim frajlama... I pripovijedalo se je da je svakoga dana bil pri njemu božić!... A jesu li oni poznavali Tercuzzija?

— Ne, profesore!... Za to sam još premlad!

Cipelar se nasmije.

— Dakak da su premladi!... Tomu je već puno let!... Ja sem bil mladi čovek i kad su trebali soldata ili kakovog barjaktara, poslali su po mene i ja sam za to dobil dvanaest krajcarov!... Štateral sem, kak se je to onda zvalo!... A posle predstave smo išli v pelnicu i za tih dvanaest krajcarov smo dobili polič vina!... I kakovoga vina!... To je bilo vino!... A ne ovaj kiseliš kaj ga sada točiju... I od kojega čoveka boli samo glava... Em čovek se mora iti rashladiti sim na promenadu... A imaju oni gospon možbit jen cigaretl?

Ponudim starca, on se zahvali i ponovno sjedne.

Zapitam ga:

— A ne ćete li kući?

On mahne rukom:

— Ah, kaj bum doma?... Lepa je noć... V moji dervarnici i onak nije više toplo nek tu!... Ja sem vam sad čisto sprepal... Ne vidim više delati... Moji su gosponi već zdavna pomrli!... I žena mi je vumrla... I deca... Pepeka su Talijani vubili... A jesu oni poznali Pepeka?... Nisu!... Bil je dober i spameten i onda je došel rat... i sad sem sam!

Kraj nas je prošao jedan ljubavni par.

Otrcane rekvizite postale su posve crne.

Srpastog je mjeseca nestalo.

Rudeša Habeduš

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik: Stjepan Stiegler, gradski tajnik Vodnikova ul. 10.— Tehnička redakcija: Katedralis. — Uredništvo i uprava: Gajeva 7. II. kat. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ulica 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta 47.

Kupujte tamo – gdje kupuju svi

Kastner i Öhler

Zagreb.

Ilica 4 **Ilica 4**

Utemeljeno 1892

Knjigotiskara BRAĆA KRALJ

Telefon 4824 *ZAGREB* *Pavla Radića 9*

Preuzima *sve vrsti tiskanica uz najkulantniju poslugu: kao trgovački dopisni papir, listovne kuverte, račune, dopisnice, posjetnice, osmrtnice itd. Cijene vrlo umjerene*

Izradjuje *tiskanice u blokovima te zaručne i vjenčane karte, oglase, letake, kao i sve tiskanice u reklamnu svrhu i za sve uredske potrebe. — Podvorba brza i solidna.*

Najbolje sredstvo za čišćenje odijela je

DAJTE VAŠA ODIJELA ČISTITI TAMO, GDJE VIDITE U IZLOGU GORNJI ZASTITNI ZNAK

DROGERIJA I PARFUMERIJA

LAOKON

PRAŠKA 4 MR. PH. OSKAR ROSENFELD ILICA 35

Int. telefon 40-49 Telefon br. 97-66

ZAGREB

Jugoslavensko industrijsko i trgovačko d. d., Zagreb

Washingtonov trg 1 (prije Trg Burze) — Telefon broj 26-67 i 20-17

Generalno zastupstvo

tt. ROBERT BOSCH A. G. Stuttgart

Prodaja: Buick automobila, svih Bosch proizvoda, Seiberling guma, i svakovrsnog auto pribora.

Specijalna Bosch radiona za popravke.

Zbog preobilnog aktuelnog materijala u ovom broju nije izašao nastavak našega romana »Iz Kazališne«.